

ARAP ŞİİRİNDE URCÛZE GELENEĞİ VE RÂCİZ HALÎL MUTRÂN'IN ERÂCİZ'İ

İsmail Ekinci*

Öz

Modern dönem Arap şairlerinden birisi de Halîl Mutrân'dır. Halîl Mutrân Lübnan'ın Ba'lebek şehrinde 1871 yılında doğmuştur. Annesinden şiiri ve vezinleri öğrenen şair, dönemin önemli şairlerinden dersler almış ve küçük yaştan itibaren şiirler yazmıştır. Klasik şiir anlayışını sert bir şekilde eleştiren ve şiirin muhtevasının şekil ve biçim gibi özelliklerin gölgesinde kalmaması gerektiğini, şiirde işlenen konunun daha önemli olduğunu vurgulayan şairin urcûze türünde şiirlerinin yer aldığı bir divanı bulunmaktadır. Sadece recez bahriyle yazılan şiirlerin yer aldığı bu divan *ile's-Şebâb* ismiyle bilinmektedir. Divanın tam adı *İle's-Şebâb Erâciz fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb*'dir ve Gençlere Ahlak ve Edepte Başarıya Ulaşmanın Yeni Yolları Hakkında Urcûzeler anlamına gelmektedir. Bu divanda şair gençlere toplumsal ilkeler, övgüye layık hasletler, başarılı olmanın şartları, iş ve ekonomi hakkında rehberlik, genel tavsiyeler gibi başlıklar altında nasihatlerde bulunmaktadır. Toplumun kalkınması ve Avrupa modernliğine ulaşmasının ancak gençlerle mümkün olacağını düşünerek bu doğrultuda şiirlerinde gençlere ahlak ilkelerini aşılama çalışmaktadır. Bu çalışmada recez bahri bütün yönleriyle verilerek recezden türetilen urcûze, erâciz ve râciz terimleri açıklanmış, Halîl Mutrân'ın hayatı, edebi kişiliği, şiir anlayışı, eserleri ortaya konmuş ve şairin *ile's-Şebâb* isimli divanı muhteva, şekil ve üslup, cümle yapıları, kelime dağarcığı çerçevesinde ele alınmıştır. Şairin muhtevayı ele alış biçiminin net bir şekilde görülebilmesi için örnek şiirler Arapçaları ve çevirileriyle çalışmaya eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Şiir, Recez, Urcûze, Erâciz

URCUZE TRADITION IN ARABIC POETRY AND THE ERACIZ OF HALIL MUTRAN

Abstract

One of the modern Arab poets is Halil Mutran. Halil Mutran was born in Balebek, Lebanon, in 1871. The poet, who learned poetry and meters from his mother, took lessons from important poets of the period and wrote poems from an early age. The poet, who criticizes the classical poetry concept harshly and emphasizes that the content

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 30/08/2020, Accepted / Kabul Tarihi: 20/12/2020

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.787793>

* Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bitlis Eren University Faculty of Science and Literature Department of Eastern Languages and Literatures
Department of Arabic Language and Literature, Bitlis/Turkey,
ismailekinci1980@gmail.com

ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-2728-9097>.

of the poem should not be overshadowed by features such as shape and form, has a divan in which his poems in urcuza type are included. This divan *To Young People*, which contains only poems written in racaz meter, is known as the name. The full name of the divan is *İle'ş-Şebab Eraciz fî Ahdasi Vasa'ili'n-Najah mina'l-Ahlak ve'l-Adab* and it means urcuza about new ways of achieving success in ethics and decency for young people. In this divan, the poet gives advice to young people under the headings such as social principles, praiseworthy qualities, conditions of being successful, guidance about business and economy and general advice. Considering that the development of society and the achievement of European modernity can only be possible with young people, he tries to instill moral principles in his poems in this direction. In this study, all aspects of racaz are given and the terms urcuza, eraciz and raciz derived from recez are explained, the life of Halil Mutran, his literary personality, his understanding of poetry, his works are revealed, and the content, form and style, sentence structures of the poet's divan called *To Young People*, it is handled within the framework of vocabulary. Sample poems were added to the study with their Arabic and translations so that the poet's handling of the content could be clearly seen.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Racaz, Urcuze, Eraciz

GİRİŞ

Arap şairleri şiirlerinin, ele aldıkları muhteva ile birlikte şekil ve üslup bakımından da mükemmel olmasına önem vermişlerdir. Şiirin kafiye düzeni ve hangi vezinle yazıldığı önemsenmiş, farklı bahirlerle şiirler yazmak edebi bir üstünlük olarak addedilmiştir. Bazı şairler ise sadece tek bir bahir türünde şiirler yazmayı edebi bir üstünlük ve yetenek olarak görmüş ve bu anlayış çerçevesinde şiirler inşâd etmişlerdir. Bu doğrultuda sadece recez bahri ile yazılmış şiirler ortaya çıkmış ve bu şiirlere urcûze, bu tür şiirlerin şairlerine râciz denmiştir.

Urcûze şiirler yazan ve bu şiirlerini erâciz başlığı altında bir divanda toplayan şairlerden birisi de Halîl Mutrân'dır. Halîl Mutrân'ın *İle'ş-Şebâb Erâcîz fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb (Gençlere Ahlak ve Edepte Başarıya Ulaşmanın Yeni Yolları Hakkında Urcûzeler)* isimli bir divanı vardır. Bu divanında şair ahlak ve hikmete dair urcûze tarzındaki şiirlerini toplamış ve adından da anlaşılacağı üzere gençliğe birçok konuda yol göstermiştir.

Bu çalışmada bu divandaki şiirler muhteva, şekil, üslup bakımlarından incelenmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle divandan sadece muhteva ile ilgili örnek şiirler çevirileriyle birlikte verilmiş, cümle çeşitleri, revî düzeni, şekil ve üslup gibi unsurlar ile ilgili örnekler verilmemiştir. Şiirlerde yer alan birçok edebi sanata da çalışmanın sınırlılığının nedeniyle yer verilmemiştir. Divanın bütün bu özellikleri bakımından detaylı ve kapsamlı bir şekilde bir tez çalışmasında veya bir kitapta ele alınması alana katkı sağlayacaktır.

1. Recez, Urcûze, Râciz ve Erâciz

Arap şiirinde şiirin vezin ve kafiyesi, birçok edip tarafından muhtevadan daha önemli görülmüş ve şiirler vezin ve kafiye durumlarına göre değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda arûz ilmi ortaya çıkmıştır. Arûz sözlükte yan, yön, taraf, cihet, bölge, daracık dağ yolu, Mekke ve etrafı, Medine ve etrafı, deve, bulut, çadırın orta direği, serkeş, ortaya çıkma veya çıkarma, kendisiyle bir şey karşılaştırılarak ölçü ve örnek

olan şey olarak tanımlanmaktadır.¹ Arûz ilmi ise Arap şiirinin vezinlerinin ne olduğunu, doğru veya yanlışlarını, bu vezinlere âriz olan zihafı ve illetleri inceleyen bir ilim olarak tanımlanmaktadır. Kurucusu el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791)'dir. Şiirin kapalı veya açık hecelerine, uzun veya kısa hecelerinin ahenkli dizilerine dayanan bir vezin sistemidir. Arap edebiyatında Hicri II. yüzyılda doğmuş, şiirin yazıldığı dilin dilsel özelliklerine, edebi ananeye ve şairin zevk anlayışına göre birtakım değişikliklere uğrayarak, başta Türk ve Fars Edebiyatları olmak üzere İslam medeniyetinin hâkim olduğu diğer milletlerin edebiyatlarına da kendi dilleriyle geçmiştir.²

el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî arûz ölçüsü olarak bahirleri ortaya koymuştur. Bahir şairin şiirini yazarken esas aldığı ve göz önünde bulundurduğu belli tef'ilelerden oluşan hususi bir vezindir. Diğer bir ifade ile arûz ahenginin ana makamlarından her birine bahir denilmektedir. Arap arûzunda on altı bahir bulunmaktadır. Bunlardan on beş tanesini arûz ilminin kurucusu el-Halil b. Ahmed el-Ferahidi ortaya koymuştur. On altıncı bahir ise, el-Halil'in talebesi el-Ahfeşu'l-Evsat tarafından ilave edilmiş ve buna sonradan eklendiği için mutedarek adı verilmiştir. Aynı bahir muhdes ve habeb adlarıyla da anılmaktadır.³

el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin vazettiği bahirlerden birisi de recez bahridir. Bu bahre recez denmesinin sebebi, üç tef'ilesinin, yani yarısının hazfedilerek meştur olarak kullanılmasıdır. Diğer bir görüşe göre ise, “nakatun reczâ'u” ifadesinden alınmıştır. Devenin, çöktüğü yerden ayağa kalkarken zayıflıktan veya hastalıktan dolayı ileri geri hareket etmesine ve ayaklarının titremesine benzetilmiştir. Zira bu bahirde bir düzensizlik ve çalkantı göz çarpmaktadır.⁴

Vezin düzeni şu şekildedir:

مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ

Veznin dört arûzu, beş darbı vardır.

Birinci arûzu مُسْتَفْعِلُنْ şeklinde salim gelmektedir. Bu arûzun iki darbı vardır. Birincisi arûzu gibi salim olarak gelmektedir. İkincisi مَفْعُولُنْ şeklinde maktû' olarak gelmektedir.

İkinci arûzu meczu ve salim olarak مُسْتَفْعِلُنْ şeklinde gelmektedir. Bu arûzun bir tek darbı vardır, o da arûz gibi salimdir.

Üçüncü arûzu meştûr olarak gelmektedir. Meştur beyitte beytin bir şatırı hazfedildiği için burada arûz ve darb aynı tef'ilede birleşmektedir.

Dördüncü arûzu menhuk olarak gelmektedir.

¹ Ebû Abdîrrahman el-Ferahîdî el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Abdulhamit Hazrâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003), III: 131-134.

² Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1941), II: 1133, 1136-1137; Ebulkâsım İsmail b. İbâd, *Kitâbu'l-Ikna' fi'l-'Arûz ve Tehricu'l-Kavâfi*, thk. İbrahim b. Muhammed Ahmed el-Edkâvî (Kahire: Matba'atu't-Tedâmin, 1984), 57; Abdulaziz Atik, *'İlmu'l-'Arûz ve'l-Kâfiye* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1987), 7-10.

³ İsmail b. Hammâd Cevherî, *Kitâbu 'Arûzi'l-Varaka*, thk. Muhammed el-'Alemî (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1984), 44-51; Atik, *'İlmu'l-'Arûz ve'l-Kâfiye*, 25; Nihat M. Çetin, “Bahir”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991), IV: 484-486.

⁴ Cevherî, *Kitâbu 'Arûzi'l-Varaka*, 44-51; Hatip Tebrîzî, *Kâfi fi'l-'Arûz ve'l-Kavâfi*, thk. Hasan Abdullah (Kahire: Mektebetu Hancî, 1994), 71-82; Atik, *'İlmu'l-'Arûz ve'l-Kâfiye*, 71-76; Tefvîk Rüştü Topuzoğlu, “Recez”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), XXXIV: 509-510.

Zihafları ise şunlardır:

1. مُسْتَفْعِلُنْ Tef'ilesinin sin harfi hazfedilerek مَفَاعِلُنْ tef'ilesine dönüşmesi caizdir. Buna mahbûn denilmektedir.
2. مُسْتَفْعِلُنْ Tef'ilesinin fa harfi hazfedilerek مُفْتَعِلُنْ tef'ilesine dönüşmesi caizdir. Buna matvi adı verilmektedir.
3. مُسْتَفْعِلُنْ Tef'ilesinin hem sin hem de fa harfi hazfedilerek فَعْلُنْ tef'ilesine dönüşmesi caizdir. Buna mahbûl adı verilmektedir.
4. مُسْتَفْعِلُنْ Tef'ilesinin maktû' hali olan مَفْعُولُنْ tef'ilesine habn dahil olduğu takdirde tef ile فَعُولُنْ şeklini alır. Buna mahbûn/maktu adı verilir.⁵

Nazım ve mûsikiyle alâkalı bir terim olarak ve en eski tanımı itibarıyla recez, Cahiliye ve öncesi Arapların recez, remel, kasîd diye adlandırdıkları özellikle belli bazı konular için kullanılan şiir türlerinden birinin adı olarak görülmüştür. Bu çerçevede recez şiiri, recez bahrinin üçüncü ve dördüncü arûzlarıyla nazmedilen, meştûr ve menhûk denilen ve bir beytin yarısına kadar veya ondan daha kısa olan beyit şekilleriyle nazmedilen şiirlerdir.⁶ Halkın toplumsal hayat içerisinde çarşılar ve Pazar yerlerinde günlük işleri esnasındaki mırıldanır gibi güzel ve alçak sesle şarkı söylemeleri ve deveçilerin deveye hudâ', hidâ' şeklinde seslendikleri ezgileri, savaş meydanlarında yapılan atışmalar, birbirlerine sataşmaları ve meydan okumaları, kadınların savaşçıları teşvik etmek, cesaretlendirmek için okudukları şiirler, serzeniş şiirleri, çocuklar için söylenen ninniler ve oyun şarkıları hep bu şekilde nazmedilmiştir. İşte bu nedenle Arap halk şiirinin daha bahirlerin söz konusu olmadığı ilk başlangıcının recez şiiri olduğu, nesir türlerinin ise mûcez adı verilen vezinsiz, secili nesir olduğu kabul edilmektedir. En eski Arap şiiri örneklerinde görülen bu şiir türü, ritim bakımından belli bir düzen içinde olmayan, bu değişken yapısına rağmen nazım bakımından kolay bir vezin şekli niteliği taşımaktadır. Klasik halk şiiri vezni olan recezler özellikle Cahiliye dönemi şairlerinin çok kullandıkları şiir türüdür ve birden bire ansızın gelen ilhamların ifadesi ve sözlü kültürün bir ürünüdür. Bu özellikleri recezlerin çoğunun günümüze ulaşamamasına neden olmuştur. İlk ortaya çıktığında edebi değeri olan bir sanat şekli olarak görülmeyen recez, İslamiyetin ortaya çıkışı ile birlikte Cahiliye şiir geleneğinin devam ettiği Muhadramun döneminde de (I/VII), yine eski dönem şiir türü olan kasîd ile birlikte en eski iki nazım çeşidinden biri olarak varlığını sürdürmüştür. Bunun yanı sıra I/VII yüzyıldan itibaren recez de kendi içinde bir yapıya ve düzene sahip bulunan kaside gibi uzun şiirler halinde nazmedilir olmuştur. Sadece recez şiirlerinin olduğu, recez bahrinin türleri ile nazmedilen yeni tip recez kasideleri urcûze, böyle şiirler nazmeden şairler râciz (reccâz), sadece urcûze şiirlerinin olduğu eserler de erâciz olarak adlandırılmıştır. Râcizlerin ilki Ağleb b. Amr (Cuşem) b. Ubeyde (Abîde) el-İclî (ö. 21/642), en tanınmışları da Ebu's-Şa'sâ' Abdullah b. Ru'be Accâc ile (ö. 97/715-16) dört yüz beyitlik urcûzesi olan oğlu Ru'be' b. Accâc'dır (ö. 145/762). İbnu'l-Hebbâriyye'nin *Kelîle ve Dimne* tarzında kaleme aldığı *es-Sâdih ve 'l-Bâğım* adlı iki bin beyitlik urcûzesi, İbn Abdurabbih'in Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman'ın 300-322 (912-934) yılları arasında yaptığı savaşları anlattığı dört yüz kırk beş beyitlik urcûzesi, Nu'mân b. Muhammed'in imâmet konusunu ele alan iki bin üç yüz yetmiş beş beyitlik urcûzesi (*el-Urcûzetu 'l-Muhtâre*), İbnu'l-Mutefennin'in miras hukukuna dair *el-Urcûzetu 'r-Rahbiyye/Buğyetu 'l-Bâhis* adlı manzumesi, İbnu'l-Mu'tezz'in dört yüz

⁵ Cevherî, *Kitâbu 'Arûzi 'l-Varaka*, 44-51; Tebrîzî, *Kâfi fi 'l-'Arûz ve 'l-Kavâfi*, 71-82; Atik, *'İlmu 'l-'Arûz ve 'l-Kâfiye*, 71-76; Topuzoğlu, "Recez", XXXIV: 509-510.

⁶ Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mucâşî el-Belhî Ahfeş el-Evsat, *Kitâbu 'l-Kavâfi*, thk. Ahmed Râtib en-Neffâh (Beyrut: Dâru'l-Emâne, 1974), 64-65.

yirmi civarındaki beyitli *Urcûze fî Târîhi'l-Mu'tez-Billâh* adlı manzumesi urcûze türünün önemli örnekleri olarak bilinmektedir.⁷

2. Halil Mutrân'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

Hakkında çokça bilgi bulunan, hayatı, eserleri ve edebi kişiliği üzerine birçok müstakil kitap yayımlanan Halil Mutrân Lübnan'ın Ba'lebek şehrinde doğmuştur. Kaynakların çoğu 1871 veya 1872 yılında doğduğunu belirtmektedir. Kilise vaftiz kayıtları ise 1869'da doğduğunu kaydetmektedir. Ailenin soyunun Gassânîler'in Ezd kabilesine dayandığı teracim kitaplarında görülmektedir. Babası Abduh Mutrân Katolik Hristiyan bir tüccardı. Annesi Melike Sabbâğ ise Filistinli kültürlü bir ailedendi. Bir iddiaya göre annesi Melike es-Sabbâğ'ın babası, dönemin Osmanlı il idaresinin baskısından kurtulmak için Filistin'den kaçıp Lübnan'a yerleşmiştir. Mutrân'ın kişiliğini oluşturmada annesinin rolü büyüktür. Şiiri ve şairliği annesinden öğrendi. Mutrân, ömrünün sonuna kadar annesine karşı büyük bir özlem ve derin bir sevgi beslemiştir. Mutrân (Matrân) lakabı Başpiskopos anlamına gelmektedir ve bu lakap dedesinden gelmektedir. Arapça, Fransızca, Türkçe, İngilizce ve İspanyolca bilmektedir. İlk eğitimine Zahle'de el-Külliyetu's-Şarkıyye'de başlayan Mutrân'ın babası onu 1881 yılında Beyrut'ta el-Külliyetu'l-Bitrîkiyye isimli bir okulun yatılı kısmına kaydettirmiştir. Burada Arap ve Fransız dili ve edebiyatını, Hristiyan ilâhiyatını öğrenmiştir. Mutrân'a edebiyatı ve şiiri sevdiren Halil el-Yâzicî ile İbrâhim el-Yâzicî kardeşlerden dersler almıştır. İbrâhim el-Yâzicî'den etkilenecek Türk karşıtı milliyetçi görüşler edinmiştir. Yakın arkadaşlarıyla Beyrut'un bir mahallesi olan Eşrefiyye'ye giderek orada milliyetçilik temalı şiirler okuduğunu kendisi ifade etmektedir.⁸

Mezun olduğu Beyrut'taki el-Külliyetu'l-Bitrîkiyye patrik okulunda kısa bir süre de olsa dersler vermiştir. Osmanlı idaresini eleştiren ve ciddi tenkitlerle yeren bir şiirinden dolayı kendisi baskı altına alınmış ve hocalık görevini bırakarak 1890'da Lübnan'dan kaçmak zorunda kalmıştır. İskenderiye'ye gitmiş, çok az bir süre burada kaldıktan sonra Avrupa'ya, Paris'e gitmiştir. 1890-1892 Yıllarında burada ikamet etmiş ve Fransız romantizmi ve diğer edebî akımlar ile ilgilenmiş, Batı kültürünü tanıma fırsatı bulmuştur. Suriye ve Lübnan uyruklu göçmenlerle ve Osmanlıya karşı oluşturulan Jön Türk hareketi liderlerinden Ahmed Rızâ ile irtibat kurmuştur. Fransız ihtilalinin etkisinde kalmış, 1892'de Güney Amerika'da Şili'ye geçmiştir. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra Mısır'a gitmiş ve İskenderiye'de yaşamaya başlamıştır. Burada edebî yeteneğini geliştirme ve kendini edebiyat çevrelerinde gösterme imkânı bulmuştur. Mısır'ın, Paris'in içinde bulunduğu medenî hayat gibi bir hayat yaşaması ve bu doğrultuda dönüşüp gelişmesi için çok çaba harcamıştır. Bu amaçla Mısır gazetelerinde yazıları yayımlanmaya başlamıştır. *el-Ehrâm* isimli ünlü bir gazetenin sahibi Selîm Teklâ'nın 1892 yılında ölümüyle bu gazetede yedi yıl başyazarlık yapmış, her türlü görüşlerini burada yayımlama imkanı bulmuştur. 1899 yılında *el-Ehrâm* gazetesindeki görevinden ayrılıp Lübnan'a geçmiş ve kısa bir süre sonra Kahire'ye geri dönmüştür. *el-*

⁷ Cevherî, *Kitâbu 'Arûzi'l-Varaka*, 75-79; Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973), 64-70; Nihat M. Çetin, "Arûz", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991), III: 424-437; Topuzoğlu, "Recez", XXXIV: 509-510.

⁸ Hannâ Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî* (Beyrut: Matba'atu Bolisiyye, 1953), 1031-1032; Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemu'l-Müellifîn* (Dımaşk: Müessesetu'r-Risâle, 1907), I: 686; Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002), II: 320; Edhem Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen* (Dımaşk: Matba'atu'l-İttihâd, 1958), II: 376-378; Mehmet Yalar, "Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği", *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi* 17/1 (2008): 47-66; Sabah Nuri Almarzook - Muhammed Mustafa Abu-Sauarab, *Halil Mutran* (Kuveyt: Müessesetu Hâize, 2010), 11-25; Yılmaz Özdemir, "Halil Mutrân", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2016), Ek-1: 521-522.

Mu'eyyed ve *el-Livâ'* gazetelerinde makaleler yazmaya başlamıştır. 1 Haziran 1900 tarihinde on beş günde bir çıkan *el-Mecelletu'l-Mısriyye* dergisini çıkarmaya başlamıştır. 1902 yılında ekonomik kriz sebebiyle kapanan dergiyi yedi yıllık bir aradan sonra 17 Ocak 1909 tarihinde tekrar çıkarmıştır. 6 Şubat 1903 tarihinde *el-Cevâ'ibu'l-Mısriyye* isimli günlük bir gazete kurmuş ve dört yıl süreyle Arap milliyetçiliğini savunan siyasal görüşleri çerçevesinde sosyal reformları ve özgürlüğü savunan yazılar yayımlamıştır. Ulusların bağımsızlıklarını ilan etmelerinden etkilenerek Arap bağımsızlığını benimsediği yazılarında görülmektedir ancak bunu açıkça ifade etmek yerine Osmanlı Devleti'nde ıslahat taraftarı olarak kendisini lanse etmiştir. Osmanlıları diğer devletlere karşı daima desteklemiş, I. ve II. Balkan savaşlarında Osmanlı Devleti'nin tarafını tutarak Osmanlıyı savunmuştur. Mustafa Kâmil isimli bir önder, milliyetçi-siyasî hareket ile meydanlara çıkınca onu desteklemiş, bizzat onun için ve diğer milliyetçi önderler için mersiyeler yazmıştır. Bu dönemden sonra gazete işlerini tamamen bırakarak Arap edebiyatı, tiyatro ve şiirle ilgilenmeye başlamış, hayatını idame ettirmek için ticaretle uğraşmıştır.⁹

Ticarette başarılı olamamış ve ticaret hayatında yaşadığı başarısızlıklarından duyduğu üzüntüyü 1912 yılında *el-Esedu'l-Bâkî* isimli kasidesinde ifade etmiştir. Memuriyete geri dönmek için uğraşmış ve Tarım Derneği'ne yardımcı sekreter tayin edilmiş, böylece maddi yönden rahatlamıştır. Şiirleriyle ve edebi kişiliğiyle tanınmaya başlamış ve onuruna 24 Nisan 1913 tarihinde Mısır Üniversitesi'nde bir tören düzenlenmiştir. Aktör Corc Ebyaz'ın Paris'ten dönmesi ve kültürel hayatta tiyatro hareketinin canlanması üzerine Mutrân bir tiyatro çevirmeni ve yönetmen, yapımcı olarak tiyatro çalışmalarına katılmıştır. Arap Tiyatro Topluluğu'nun kurucularından birisi olmuş ve bu topluluğun açılışını 30 Aralık 1920 tarihinde yapmıştır. 1924 yılında Suriye, Lübnan ve Filistin'e tiyatro turları düzenlemiş ve bu alanda saygınlığını arttırmıştır. Arap edebiyatındaki saygınlığından dolayı 1947 yılında Kahire'de yapılan ve önemli Arap devlet adamları ve âlimlerin davet edildiği bir törene onur konuğu olarak davet edilmiş, birçok devletten onur nişanı almıştır. Mutrân'ın bizzat kendisi için yazılmış Fransızca ve Arapça mansur ve manzum methiyeler bir araya toplanarak *el-Kitâbu'z-Zehebî fi Mihrecâni Halîl Mutrân* adıyla 1948 yılında Kahire'de basılmıştır. Ömrünün bu son yıllarında hak ettiği değeri gören Mutrân, 30 Haziran 1949 tarihinde vefat etmiş, cenazesi önce Mekâbirussadaka'ya defnedilmiş, bir süre sonra buradan çıkarılarak memleketi Lübnan'a götürülmüştür.¹⁰

Daha önce de vurgulandığı üzere Halîl Mutrân'ın şiire ilgisi annesinin kendisine verdiği eğitimler ile henüz çocuk yaşlarında başlamış ve Mutrân modern Arap şiirinin öncülerinden birisi olmuştur. Klasik şairlerden İbnu'l-Fârız (ö. 632/1235), Buhturî (ö. 284/897), Ebû Temmâm et-Tâî (ö. 231/846) ve Mutenebbî (ö. 354/965) gibi şairlerin şiirlerini ezberlemiştir. Daha ilkokul çağındayken şiirler nazmetmeye başlamıştır. Beyrut'ta yatılı olarak kaldığı patrik okulunda aldığı Arapça ve Fransızca eğitim onun kültürel gelişimini hızlandırmış ve şiir anlayışının oluşmasını sağlamıştır. Kendi şiirlerini gazete ve dergilerde yayımlatmıştır. Arap ve Fransız edebiyatını çok iyi biliyor olmasından dolayı bu alanlarda kaliteli edebî eserler ortaya koymuş ve büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Mutrân'a Şâiru'l-Kutreyn (iki bölgenin -Mısır ve Lübnan- şairi)

⁹ Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1031-1033; Kehhale, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, I: 686; Zirikli, *el-A'lâm*, II: 320; Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*, II: 376-378; Almarzook - Abu-Sauarab, *Halil Mutran*, 11-25; Özdemir, "Halîl Mutrân", Ek-1: 521-522.

¹⁰ Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1033-1035; Kehhale, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, I: 686; Zirikli, *el-A'lâm*, II: 320; Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*, II: 376-378; Almarzook - Abu-Sauarab, *Halil Mutran*, 11-25; Özdemir, "Halîl Mutrân", Ek-1: 521-522.

unvanı verilmiştir. Ahmed Şevkî ve Hâfız İbrâhim'in vefatıyla Şâiru'l-Aktâri'l-Arabiyye unvanı ile anılmaya başlanmıştır. İlk şiirlerinde geleneksel çizgiyi takip etmiş, daha sonraki şiirlerinde ise eski kasidelerin tek kafiye ve tek vezin ilkesini terk ederek modern şiir anlayışıyla şiirler yazmaya başlamıştır. Tahmîs, teslîs ve mezcî şekillerle şiirler yazmış, urcûzeler yazmaya başlamıştır. Karışık ve alışılanın dışında farklı kafiyeler denemiş, serbest tarzdaki şiirlerinde zaman zaman nesre yaklaştığı görülmüştür. Mutrân'ın şiir anlayışına göre modern şiir geleneksel şiirin tersine içinde bulunan, yaşanan hayatı bütünüyle yansıtılmalı, geçmişi taklit etmekten sakınmalıdır. Şiir insan ruhunun gizemli taraflarını açığa çıkarmalı, nazım yoluyla kalıbından çıkıp yeni bir özgün dil inşa etmelidir. Vezin ve kafiyeyle önem vererek anlam derinliklerini feda etmemeli, anlamı öncelikle, kendi içinde bir bütünlük sağlayarak rasyonelliği ortaya koymalıdır. Bu sebeple onun anlayışına göre klasik kasidenin aksine beyitlerin tek başına güzelliği önemli değildir. Şiirin diğer beyitlerle uyumu daha önemlidir. Halil Mutrân şiirlerinde muhteva olarak Mısır'ın güzelliklerini dile getirmiştir. Tabiat, vatan, aşk temalarını sıklıkla işlemiştir. Ahmed Şevkî ve Hâfız İbrâhim gibi şairlerden etkilenerek onların yaptığı gibi milliyetçi duyguları işleyen şiirler nazmetmiştir. Döneminin Arap liderlerine, devlet büyüklerine methiye ve mersiyeler yazmıştır. Şiirlerinde ülkesinin kültürel kalkınmasına destek olması gayesiyle kadının sosyal hayattaki durumunu ele almıştır. Ayrıca kutlama şiirleri yazarak tarihsel ve sosyal konuları ele almıştır.¹¹

Mutrân Fransız edebiyatının etkisinde kalarak daha çok lirik şiirler yazmış ve Arap ülkelerinde romantizmin öncüsü olarak kabul edilmiştir. Mehcer Araplarında ise romantizmin öncüsü olarak Cibrân Halil Cibrân kabul edilmektedir. Mutrân'ın romantizme yönelmesinde tutkuyla yaşadığı iki kadına olan aşkı önemli bir sebep teşkil etmiştir. Şiirlerinde muhteva olarak sıklıkla işlediği aşk, tabiat ve acı şiirinde bir ahenk ve muhteva birliği oluşturmuştur. Mutrân'ın başlattığı bu yeni akım kendisinden sonra Mısır ve Şam bölgesindeki Arap şairlerini de etkilemiştir. Özellikle o dönemlerde kurulmuş Apollo topluluğu ve divan grubu şairlerini etkilemiştir. Mutrân'ın aşk ve acı ile yoğrulmuş romantik şiirleri, kısa ve hafif lirik şiirleri ondan sonraki Arap şairleri için bir esin kaynağı olmuştur. Mutrân kendisinin geliştirdiği bu modern şiir türünde serbest şiir dâhil her tarzı denemiştir. Hayatının son dönemlerinde nazmettiği şiirlerinde bu yeniliği görmek daha kolaydır. Tasvirde oldukça başarılıdır ve şiirlerinde bir eşyayı veya soyut nesnelere resim yapar gibi öyle ustaca tasvir eder ki, âdeta okuyucunun zihin dünyasında şekillenecek düzeye erişir. Derin bir hayal gücü olduğu şiirlerindeki bu tasvirlerinden anlaşılmaktadır. Mutrân'ı bazıları Hâfız İbrâhim (1871-1932) ile Ahmed Şevkî (1868-1932) arasında bir konuma yerleştirmişlerdir. Ona layık görülen bu konumu edebiyat dünyasında Emevî döneminin meşhur şairi olan, Cerîr (ö. 110/728?) ile Ferezdak (ö. 114/732) arasında bir düzeyde bulunan Ahtal (ö. 92/710-11)'a benzetilir. Şiirlerinde lafızdan çok anlama önem verdiği için Mustafâ Lutfî b. Muhammed Lutfî b. Muhammed Hasen Lutfî el-Menfelûtî (1876-1924) onu İbnü'r-Rûmî (ö. 283/896)'ye benzetmektedir. Ahmed eş-Şâyib, Halil Mutrân'ın kasidelerinde iç bütünlüğün bulunduğunu belirtmektedir. Tâhâ Hüseyin (1889-1973) ise onun şiirde

¹¹ Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, 1035-1037/1046-1048; Zirikli, *el-A'lâm*, II: 320; Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*, II: 376-378; Almarzook - Abu-Sauarab, *Halil Mutran*, 11-25; Özdemir, "Halil Mutrân", Ek-1: 521-522.

yenilikçilerle birlikte hareket ederek klasik tarza başkaldırdığını söyler.¹² Mutrân'ın bilinen eserleri şunlardır:

1. *Dîvân*: Otuz bin beyitten oluşan şiirlerinin yer aldığı bir divandır. 1908'de Kahire'de tek cilt ve 312 sayfa olarak, 1949'da ise dört cilt halinde 1500 sayfa olarak basılmıştır.
2. *Mir'âtu'l-Eyyâm fî Mulahhasi't-Târîhi'l-Âm*: 1896 yılına kadar insanlık tarihi ele alınan Victor Duray'a ait *Le Précis D'histoire Naturelle* adlı eserin uyarlamalı ve şerhli tercümesidir.
3. *Min Yenâbî'i'l-Hikme*: Kur'an'dan ve atasözlerinden hikmetler ve öğütler içeren bir eserdir.
4. *Merâsi's-Şu'arâ' fî Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*
5. *el-Mûcez fî'l-İktisâdi's-Siyâsî*: Fransız Paul Leroy-Beaulieu'nun *Précis D'économie Politique* (1888) adlı eserinin Hâfız İbrâhim ile birlikte yaptığı Arapça tercümesidir.
6. *Terbiyetu'l-İrâde*: Jules Payot'nun *L'éducation de la Volonté* adlı eserinin çevirisidir.
7. *Muhtâru Dîvânî İbn Kalâkıs*
8. *el-Kazâ' ve'l-Kader*: Yazarı bilinmeyen beş perdelik bir tiyatro eserinin tercümesidir.
9. *el-Fellâh*
10. *İle's-Şebâb Erâcîz fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb*: 117 recez kasidesinden oluşan bir divandır. *İle's-Şebâb* olarak bilinmektedir. Eserin adından da anlaşılacağı üzere gençliğe hitap etmektedir. Divanda yer alan şiirlerin tamamı urcuze tarzındaki şiirlerden oluşmaktadır ve ahlak ve hikmete dair şiirlerdir.
11. *et-Tuğât*: Raîf Hûrî tarafından derlenen şiir koleksiyonudur.
12. *Erva'u mâ Meteb*

Bu eserlerden başka Shakespeare'in *Macbeth* (*Mâkbet/Mekbet*), *Hamlet*, *Othello* (*Otîl*) ve *The Merchant of Venice* (*Tâciru'l-Benedekıyye*), Pierre Corneille'in *Le Cid*, *Sinna* ve *Polyeucte*, Victor Hugo'nun *Hernani*, *Alfred de Musset'nin Nights of May and of October* adlı eserini Arapçaya tercüme etmiştir. Bu çevirilerin hepsi Kahire Dâru'l-Cîl yayınevi tarafından yayımlanmıştır.¹³

3. Halîl Mutrân'ın Erâcîz'i

Halîl Mutrân'ın *İle's-Şebâb Erâcîz fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb* (إلى الشباب أراجيز في أحدات وسائل النجاح من الأخلاق والآداب) “Gençlere Ahlak ve Edepte Başarıya Ulaşmanın Yeni Yolları Hakkında Urcûzeler” isimli divanı *İle's-Şebâb* olarak bilinmektedir. Divanda yer alan şiirlerin tamamı urcuze tarzındaki şiirlerden oluşmaktadır ve ahlak ve hikmete dair şiirlerdir. 117 Recez kasideden oluşan bu divan, 1951 yılında Mektebetu Lisânu'l-'Arab yayınevi tarafından Harîsa'da basılmıştır. Toplamda 130 sayfalık bir kitaptır. Kitabın girişinde Kitabın Takdimi ve Saadet başlıklı iki adet şiir yer almaktadır. İlk şiirde eserin Sâhibu'l-Celâl Melik Fârûku'l-Evvel'e ithaf edildiği görülmektedir. Bu önsöz mahiyetindeki şiir istihlâl ile Saadet başlıklı şiire

¹² Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1033-1037/1046-1048; Zirikli, *el-A'lâm*, II: 320; Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*, II: 376-378; Almarzook - Abu-Sauarab, *Halil Mutran*, 11-25; Özdemir, “Halil Mutrân”, Ek-1: 521-522.

¹³ Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1037-1038; Kehhale, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, I: 686; Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*, II: 376-378; Almarzook - Abu-Sauarab, *Halil Mutran*, 29-69; Özdemir, “Halil Mutrân”, Ek-1: 521-522.

bağlanmıştır. Şair Saadet şiirinde bütün işlerin, geleceğin ve mutluluğun gençler ile elde edileceğini vurgulamaktadır. Bu şiirden sonra divan bölümler halinde tertip edilmiştir.

Müellif eseri beş bölüm halinde hazırlamıştır. Birinci bölümün başlığı Toplumsal İlkelerdir. Bu bölümde şair Allah, Yaraticının Yüceliği, İbadetin En Şerefli, Vatan, Ulusal İşgücü, Vatanın Müdafaası, Ulusal Özgürlük, Liyakat Bağı, Yardımlaşma, Millettin Irkları Arasında Hoşgörü, Erdemlilerin Saygınlığı, Her Halde Sözüne Yerine Getirme, Kendine Hizmet Et ki Vataana Hizmet Edesin, Kendine Söz Ver, Mükemmelliğinin Zirvesinde Nefis, Aşağılığının Dibinde Nefis, Vicdan, Diri Vicdanın Delili, Vicdanın Terbiyesi, Sorumluluk, İhmalin Mazereti Yoktur, Egoizm, Vücut Bakımı, Temizlik, En İyi Gezi Sporları, Mütalaa, Kitapların Rolü, Büyüklerin Davranışını Okumak, Müzelerin Kayboluşu, Eserlerin Etüdü, Eserlere İmrenme, Eski Mısır'ın Heybeti başlıkları altında 32 şiir neşretmiştir.

İkinci bölümün başlığı Övgüye Layık Hasletlerdir. Bu bölümde şair Anne Babaya İyilik, Büyüğe Saygı, Komşuya İhtimam, Dostluğun Adâbı, Ciddiyet ve Şaka (Mizah), Küfürden Sakınma, Çevre Seçimi, Arkadaşların Seçimi, Onaylama ve Muhalefet, Düşüncenin Katılığı ve Cevabın Yumuşaklığı, Şayet (bir şeyi) Yapıyorsan (ona sonuna kadar) Devam Et, Doğruluğun Şerefi, Nezaketin/Güzelliğın Korunması, Özrün/Mazeretin Alçaklığı, Vaat Verme ve Sözüne Sadıklık, Vefâlı Ol, Tevâzu, Kendini Beğenmişten Sakınma, Büyükleme, Nifak/İki Yüzlülük Ne Kötüdür, Açık Olmak/Net Olmak Ne Güzeldir, Sır Tutmak, Hayâ, Aldatıcı Hayâ, Nefretten Sakın, Nefret/Kinlerin Felaketi, Uzlaş/Barış En Hayırlı Olandır, Riyâ, İyi Niyet, Fakirlere Şefkat, Cömertlikten/İhsandan Çekinmek başlıkları altında 31 şiir neşretmiştir.

Üçüncü bölümün başlığı Başarı Avcılarıdır. Bu bölümde şair Görevin/Vazifenin Edası/Yerine Getirilmesi, Sıkı Çalışma, Devamlılık, Planlama ve Harekete Geçme, Acele Etmemek, Yarına (diye) Bir Şey Yok, Sabır, Hilm/Yumuşak Huyluluk, Zekilik, Tahkik, Anlama, Uyanıklık ve Teyakkuz, Cesaret, Hakikatle Yüzleşme, Her Şeyde (var olan) Külfetler, Kayıtsız Kalmak, Zararlı Olan Her Şeyde Kötülük de Vardır, Suçu Olmayan Azarlanmaz, Ateşkes başlıkları altında 19 şiir neşretmiştir.

Dördüncü bölümün başlığı İş ve Ekonomi Hakkında Rehberliktir. Bu bölümde şair Arz ve Talep, İşin Saygınlığı, Kibir Kazancın Afetidir, Övgüye Layık İzzet/Gurur, Mal, Zenginliği İstemek, Fakirliğin Felaketi, Gelirinden Fazlasını Harcama, Kazanan Minnettarlıkla Zengin Olan İlk (kişidir), Serveti Muhafaza, Mirasın Muhafazası, Tembellerin Mazeretleri, Delalete Düşmüşlerin Başı, Salihlerin Başı, Cömertlik, İsrâf, Cömertlik İle İsrâfin Arasında, Günah ve İsrâf Hakkında Öğüt başlıkları altında 18 şiir neşretmiştir.

Beşinci bölümün başlığı Genel Vasiyettir. Bu bölümde şair İlimde Tahkik, Meslekte İyi Olmak, Hedefe At, Stabil Karakter, Kendinden Başkasından İlim Al Onunla Kendi Karakterine Dön, Kendine Güven/İnanma, Düzenli Olmak Başarının Sırrıdır, Prensip, Sebat, Zamanın Kısımları, Öznellik, Başlamak, Çalışma/İçtihat, İrade, Huy, Ümit ve İyimserlik, Haydi Felâha başlıkları altında 17 şiir neşretmiştir.

Divandaki şiirlerin tamamı kaside türündedir. Şiirlerin kelime dağarcığı incelendiğinde şiirlerde kullanılan kelimelerin muhtevayla uyumlu olduğu görülmektedir. Şiirlerde çoğunlukla telaffuzu kolay olan, herkes tarafından aşına olunan ve hoş manalar içeren zarif kelimeler kullanılmıştır. Şair edebi üsluba dikkat etmiş, ifadelerini canlı tutmaya, dil kurallarına uygun hareket etmeye, edâlarını güzelleştirmeye çalışmış ancak bunu yaparken muhtevayı ön plana çıkarmayı önemsemmiştir. Şiirlerin cümle yapıları incelendiğinde çoğunlukla haber cümlelerine yer verildiği görülmektedir. Me'anî ilminde haber cümlesi bir konuda hüküm veren, doğrudur ya da yanlıştır diye

nitelenebilecek, meydana gelmiş bir iş ve oluştan haber veren cümleler olarak adlandırılmıştır. Haber cümleleri isim ya da fiil cümlesi olabilir. Şair şiirlerinde her iki cümle türünü de kullanmıştır.¹⁴

Şairin şiirlerinde inşâ türünde cümleler çokça görülmektedir. Sözlük anlamı olarak bir şeyi yoktan var etmek ve icat etmek anlamlarına gelen inşâ, yalan veya doğrudur diye kesin hüküm veremeyeceğimiz, istek bildiren veya bildirmeyen cümle çeşitlerine denmektedir.¹⁵ İnşâ cümleleri emir, nehiy, yemin, istifham, şaşırma, nida, övgü-yergi, temenni (gerçekleşmesi mümkün olmayı istemek) ve teraccî (gerçekleşmesi mümkün olanı istemek) gibi alt türlere ayrılmaktadır. Şair bu türlerden temenni, nehiy, övgü, yergi gibi türlerde şiirler yazmıştır.¹⁶

Arap edebiyatında şiirlerin son beytindeki sahih harfe revî denmektedir. Şiirler bu revî harflerine nispet edilerek siniyye, mimiyye, raiyye, hemziyye gibi isimlerle isimlendirilmiştir.¹⁷ Divanda şiirler revî harfleri itibarıyla revî kurallarına uygun bir şekilde yazılmamıştır. Bütün şiirlerin bütün beyitleri birbirinden farklı harfler ile sonlanmaktadır. Bu sebeple şiirlerde başarılı bir kafiye düzeni kurulamadığı görülmektedir. Şiirler belirli bir revî düzenine göre yazılmadığı için, şiirlerin divanda sıralanışı da revî sistemine göre değil, muhtevaya göre yapılmıştır. Bu durum da şairin şiirlerinde şekil ve biçime değil, muhtevaya daha çok önem verdiğini göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere şiirler divanda muhtevalarına göre sınıflandırılarak sıralanmıştır. Her bir bölümde belli bir konu altında örnek şiirler yer almaktadır. Şair bu divanını gençlere hitaben yazdığı için, şiirler gençliğe tavsiyeler niteliğindedir. Her bir bölümden yeteri kadar şiir örnekleri verilerek şairin muhtevayı şiirde işleme yeteneği ve şiirlerin edebi değeri daha net ortaya konulmuş olacaktır. Şairin temizlik başlıklı aşığıdaki şiiri şu şekildedir:¹⁸

1	قَالُوا: مِنَ الْإِيمَانِ	نِظَافَةُ	الْأَبْدَانِ
2	لِنِعْمَتِ	الْعَقِيدَةِ	وَالْعَادَةِ
3	عَزَّ الَّذِي	إِفْتَرَضَهَا	وَهَانَ مِنْ نَقْضِهَا
4	فَإِنَّمَا	النِّظَافَةُ	مِنْ ظَاهِرِ الْحَصَافَةِ
5	بِهَا شِفَاءُ	الْجِسْمِ	بِهَا جَلَاءُ الْعِزْمِ
6	وَهِيَ ضُرُوبٌ	جَمَّةٌ	أَوْضَتْ بِهَا الْأَيْمَةَ

¹⁴ Abdulazîz Atîk, *‘İlmu’l-Me‘ani* (Beyrut: Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, 2009), 42-47; Nusrettin Bolelli, *Belâğat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993), 189; Ali Bulut, *Belâğat*, 2. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 82; İsmail Ekinci, *Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri* (Ankara: İksad Publications, 2020), 203.

¹⁵ Ebu Yâkub Yusuf b. Muhammed b. Ali Sekkâki, *Miftahu’l-‘Ulûm*, thk. Abdulhumeyd Hindâvi, 2. Baskı (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2011), 166; Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib Kazvîni, *el-İzah fî ‘Ulûmi’l-Belâğat*, 2. Baskı (Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2009), I: 55-57; Bolelli, *Belâğat*, 229; Bulut, *Belâğat*, 64; Ekinci, *Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri*, 206.

¹⁶ Kazvîni, *el-İzah fî ‘Ulûmi’l-Belâğat*, I: 52-96; Ekinci, *Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri*, 206.

¹⁷ İbrahim Enîs, *Mûsîka’s-Şi’r*, 2. Baskı (Kahire: Mektebetu’l-Anglo el-Misriyye, 1952), 245.

¹⁸ Halîl Mutrân, *Erâciz ile’s-Şebâb fî Ahdesi Vesâ’ili’n-Necâh mine’l-Ahlâk ve’l-Âdâb* (Harîsa: Mektebetu Lisânu’l-‘Arab, 1951), 25.

7	نَظَافَةٌ فِي الدَّاحِلِ	تَقِيٍّ مِنْ الْعَوَائِلِ
8	نَظَافَةٌ فِي الظَّاهِرِ	تَحْسُنُ فِي النَّوَاطِرِ
9	نَظَافَةٌ فِي الْمُكْتَسَى	وَالْمُعْتَدَى وَالْمُحْتَسَى
10	مَا النَّيْلُ بِالْبَحِيلِ	وَالْمَاءُ مَاءُ النَّيْلِ
11	فَأَلْبَثَ نَظِيفًا دَائِمًا	تَمَكُّثُ قَوِيًّا سَالِمًا

1. Dediler ki: *Bedenlerin temizliği imandandır,*
2. *(Bu) Ne güzel bir inançtır ve (ne) faydalı bir adettir,*
3. *Bunu buyuran/farz kılan Allah Azze'dir ve onun ihmal edilmesinden de hoşlanmamıştır,*
4. *Muhakkak ki temizlik sağduyunun görünen tarafındandır,*
5. *Onda bedenin şıfası, azmin parıltısı vardır,*
6. *Ve o (bütün alt) türleri kendisinde toplamıştır, onunla dul kalma (boşanma) netleşir,*
7. *İçteki temizlik kötülükten korur,*
8. *Dıştaki temizlik ise bakışları güzelleştirir,*
9. *Giyisi temizliği, besin temizliği ve içecek temizliği...,*
10. *Nil cimri değildir, su Nil'in suyudur,*
11. *Daima temiz dur ki, sağ salim yaşayasın.*

Şair şiirde görüldüğü gibi temizliğin ne olduğunu, çeşitlerini vermiş ve temizliğin önemine dikkatleri çekmiştir. Temizliğin dini bir vecibe olduğunu belirtmiş ve boşanmanın netleşmesini kadının iddet dönemlerinden sonra temizlenmesine bağlı oluşuna atfederek temizlik ile fihhi hükümlerin bağına işaret etmiştir. Ayrıca Nil nehrinin cimri olmadığını ifade ederek, nehrin suyuyla temizlenmek isteyen herkese suyunu cömertçe vereceğini ifade etmiştir. Şairin sır saklamakla ilgili aşağıdaki şiiri sır saklamanın ne demek olduğunu şu şekilde izah etmektedir:¹⁹

1	لَا تُفْشِ يَوْمًا سِرًّا	فَيَسْتَطِيرَ	سِرًّا
2	وَاحْتَبَسِ	اللِّسَانَ	تَحْفَظَ بِهِ الْجَنَانَ
3	وَقَدْ تَقِيٍّ	عَشِيرَةٍ	مِنْ فِتْنَةٍ كَبِيرَةٍ
4	وَقَدْ تَدُودُ	عَنْ بَلَدٍ	عَاشِيَةً مِنْ النُّكْدِ
5	مَنْ لَمْ يُطْفِقْ	مِنْ حَصْرِهِ	كُلِيمَةً فِي صَدْرِهِ

¹⁹ Mutrân, *Erâciz ile 'ş-Şebâb fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb*, 57-58.

6 أَيْسَعُ الْأَمَانَةَ إِذِ تُطْمِعَ الْحَيَانَةَ؟
7 إِنَّ الْبَلَاءَ، فَاتَّقِ، مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

1. Bir sır bir gün ifşa edilmesin, hemen şerri heyecanlandırır,
2. Dili muhafaza et, onunla kalbi korursun,
3. Şüphesiz ki bir kabile (insan topluluğu) büyük bir fitneden (onunla) korunur,
4. Hiçbir ülke çetin bir felaketten uzak olmamıştır,
5. Her kim onun (sırın) göğsündeki bir kelimeciğin sıkıntısına dayanamazsa,
6. Emanete ihanet etmeyi istediğinde emniyette/güvende olma(sını) sağlar mı?
7. Muhakkak ki bela, -kork ve korun (ondan)- konuşmakla kayıt altına alınmıştır.

Şiirde görüldüğü üzere şair sır tutmanın ne kadar önemli bir haslet olduğunu ve insanları, toplumları hatta ülkeleri büyük fitne ve sıkıntılardan koruduğunu ifade etmektedir. Belanın çok konuşmakla kayıt altına alındığı belirtilmekte ve gençlere sır tutmaya dikkat etme ve az konuşma yönünde tavsiye vermektedir. Sırrı ifşa etmenin şerri uyandırdığını ifade eden şair, bir kişinin sırrın yükünü taşıyamayıp onu ifşa ettiğinde emniyette olmasının mümkün olmayacağına da dikkatleri çekmektedir. Şairin sabır ile ilgili aşağıdaki şiirinde sabır konusu kısa ve öz bir şekilde ele alınmaktadır:²⁰

1 بِالصَّبْرِ وَالتَّوَسَّاءِ تَنْجُو مِنْ البَأْسَاءِ
2 قَدْ أَجْمَعُوا أَنَّ الْجَلْدَ يُصْلِحُ كُلَّ مَا فَسَدَ
3 فَالْسَّعْدُ بَعْدَ النَّحْسِ وَالبُرْءُ بَعْدَ النُّكْسِ
4 وَالجَاهُ بَعْدَ الْفَقْرِ وَالبُسْرُ بَعْدَ الْعُسْرِ
5 وَحَلَّةٌ تُجَدُّ وَحَلَّةٌ تُشَيِّدُ
6 وَحَلَّةٌ مُعَدَّلَةٌ وَحَالَةٌ مُبَدَّلَةٌ
7 مَهْمَا يَجَلَّ الْأَمْرُ يُنْصَرَ عَلَيْهِ الصَّبْرُ

1. Sabırla ve musibetlere tahammülle sıkıntıdan kurtulursun,
2. (Onlar) metanetle birleşip fesat olan her şeyi islah eder,
3. Kısmetsizlikten sonra şans, hastalığın depreşmesinden sonra iyileşme,
4. Fakirlikten sonra şan/şöhret, zorluktan sonra kolaylık (vardır),
5. Elbise yenilenir, ikamet edilen ev inşa edilir,
6. Nitelik/özellik doğrultulmuş, vaziyet değişmiş olur,
7. Her ne zaman iş büyük olursa, ona sabır yardım eder.

²⁰ Mutrân, Erâciz ile 'ş-Şebâb fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb, 73-74.

Şair bu şiirinde sabrın önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Hayatta olumsuz her durumdan sonra olumlu durumların da yaşanacağını, bunun ancak sabırla dönüşeceğini ifade etmektedir. Kişinin altından kalkamayacağını düşündüğü iş ve sıkıntıları ancak sabrın yardımıyla göğüsleyebileceğini belirtmektedir. Şairin kazancından fazlasını harcamama yönündeki tavsiyesini içeren aşağıdaki şiiri ise, modern hayatın harcama kültürü ve malın arttırılması hakkında gençleri uyarmaktadır:²¹

1 لَا تُهْمَلَنَّ مَالًا تَكْسِبُهُ خَلَالًا
2 وَمَا كَسَبْتَ دَخَلَهُ فَلَا تَمَسَّ أَصْلَهُ
3 بَلْ زِدْ وَ أَمِّمْ كَنْزَكَ بِمَا عَنِ الْحَاجِ رَمَا
4 وَلَا تَجِدْ مَهْمًا تَجِدُ إِلَّا بِبَعْضِ مَا تَجِدُ
5 تُصْبِحُ عَدَاةَ يَوْمٍ وَأَنْتَ وَجْهَ الْقَوْمِ

1. Malı helalinden kazanmayı asla ihmal etme,
2. Onun gelirini sen kazanmadın, onun temelinde de saygısızlık etme,
3. Bilakis hazineni ihtiyaçların artması sebebiyle artır ve yatırım yap,
4. Her ne elde edersen et/bulursan bul, elde ettiğin dışında bir şey bulamazsın,
5. Sabahın ilk ışıklarında uyanırsın/uyan, sen toplumun yüzüsün/aynasısın.

Şiirde görüldüğü üzere şair gençlerin insanlığı sıkıntılardan, felaketlerden kurtaracak tek ümit olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple gençlerden günün erken saatlerinde kalkıp malını arttırmasını ve emeğiyle elde ettiği kazancının ötesinde bir varlığının olmadığını bilincinde olmasını istemektedir. Zamanın artan ihtiyaçları karşısında harcamayı değil malı arttırmayı öğütlemektedir. Şairin ümitvar olmak ve iyimserlik ile ilgili yazdığı aşağıdaki şiiri gençlere hitaben şu öğütleri vermektedir:²²

1 أَلْيَأْسُ فِي الْحَيَاةِ شَرٌّ مِنْ أَلْمَمَاتِ
2 مَهْمًا يُعَانِدُ الزَّمَنُ وَتَتَكَالَبُ الْمِحَنُ
3 عَلَامَ تَلْزُمُ الْأَمَلُ فِيمَا يُنَاطُ بِالْأَجَلِ
4 فَلَا تَظَلَّ دَائِبًا فِيمَا تَرَاهُ وَاجِبًا
5 حَتَّى تَنَالَ الْحَقًّا وَإِنْ عَلَا وَشَقًّا
6 أَوْ تَبْلُغَ الْمَأْمُولَا وَإِنْ عَلَا مَسْئُولَا
7 الشَّعْبُ وَهُوَ يَأْسُ مُسْتَعْبَدٌ وَبَأْسُ

²¹ Mutrân, *Erâciz ile 'ş-Şebâb fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb*, 94.

²² Mutrân, *Erâciz ile 'ş-Şebâb fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb*, 123.

8 إِنَّ مَعَ الْعُسُوطِ نِهَآيَةَ السُّعُوطِ

1. Hayattaki umutsuzluk ölümden daha kötüdür,
2. Her ne kadar zaman diretirse ve sıkıntılar da seni öfkeletirse de,
3. Her hangi bir nedenle umuda ihtiyaç duyarsan bir süreliğine ona tutunulabilir,
4. Hiçbir şey yapmadan öylece durma, bir görev olarak göreceğin bir şey vardır,
5. Her ne kadar sıkıntılı ve yüksekte olsa da, ta ki hakka erişene kadar (çabala),
6. Veya istenilen şey her ne kadar yüksek olsa da umulan şeye ulaşırsın,
7. Karamsar olan halk köleleştirilmiştir ve sefil haldedir,
8. Muhakkak ki umutsuzluk ile birlikte çöküş vardır.

Şair bu şiirinde umutsuzluk ve karamsarlığın ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu vurgulamaktadır. İnsan her ne kadar sıkıntılarla karşılaşsa da, işleri yolunda gitmese de, öylece oturup hiçbir şey yapmadan beklememelidir. Aksiyon halinde olmalı ve yapılması gerekenleri görüp onlarla meşgul olmalıdır. Gençlerin ümitsiz ve karamsar olması onların köleleştirilmesidir ve karamsarlığın sonu kişiyi çöküntüye götürmektedir. Şair gençlere iyimser olmalarını hatırlatmakta ve diğer bütün şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de gençlerin geleceğin teminatı olduğunu ima etmektedir.

SONUÇ

Klasik ve geleneksel şiir anlayışını benimsemeyen, modern şiir anlayışını kendi edebiyat anlayışı çerçevesinde çizmeye çalışan Halil Mutrân, şiirde bu yenileşmeyi sağlamaya çalışan hocalarının başaramadığını bir nebze olsun başarmış ve modern şiirde bir kapı aralamıştır. Şiirin şekil ve üslubunu, vezin ve biçimsel yapısını muhtevaya göre ikinci planda gören şair, şiirlerinde yoğun bir şekilde yaşadığı aşk ve acıyı, tabiatı temel muhteva olarak kullanmıştır. Yaşadığı bölgenin Avrupa medeniyetiyle medeniyetlenmesini arzulayan ve bu doğrultuda yazılar kaleme alan şairin, bu dönüşümün gençlerle mümkün olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Urcûze şiirleriyle oluşturduğu *ile-ş-Şebâb* isimli eserinde şair gençlere birçok konuda tavsiyelerde bulunmakta ve ahlaki ilkeleri gençlere hatırlatmaktadır. Toplumsal ilkelerden, kişisel güzel hasletlere kadar birçok konuda gençlere tavsiyelerde bulunan şair, gençlerin hayatta başarılı olmaları, ekonomik ve iş hayatlarında istikrarlı ve güçlü olmaları ile ülkenin kalkınıp muasır medeniyetler seviyesine ulaşacağını ve modernleşeceğini belirtmektedir. Bu açıdan gençlere güvendiğini ortaya koyan şair, gençlerden beklentisinin karşılanması için onların birçok haslete sahip olmaları gerektiğini de ifade etmektedir. Şiirlerinde gençlerin öncelikle bireysel yaşamlarında inanç, ahlak, temizlik, sabır, azim gibi birçok haslete sahip olmalarını, ardından toplumsal yaşamda vatan bilinci, vatana hizmet, özgürlük, liyakat, iş hayatı gibi birçok haslete sahip olmalarını öğütlemektedir. Gençleri yaptığı işte en iyisi olmak, karakterli bir duruş sergilemek, kendine güvenmek, ilkeli ve düzenli olmak, sıkıntılara karşı sebat etmek, pes etmemek, ümitvar ve iyimser olmak gibi birçok konuda cesaretlendirmektedir.

Şair olumsuz hasletleri de şiirlerinde vererek ve bu olumsuz hasletlerin kişinin hayatında tamiri mümkün olmayan sıkıntılara sebep olduğunu göstererek, gençleri inanç ve ahlaka ters durumlardan sakındırmaya çalışmaktadır. İnanç ve ahlaka aykırı işlerin

zararını ortaya koyarak ahlaki ilkelerin benimsenmesini kolaylaştırmaya çalışmakta, kötü olanı göstererek iyi olanın daha kolay bir şekilde görölmesini sağlamaktadır.

Halîl Mutrân'ın hayatı, edebi kişiliği ve birçok eseri üzerine sayısız çalışmalar yapılmıştır. Ancak çalışmada muhtevası çerçevesinde birkaç örnek şiirleri ile sınırlı bir düzeyde ele alınan *ile'ş-Şebâb* isimli erâcizi, şekil ve üslup, cümle yapıları, edebi sanatlar, kafiye düzeni gibi birçok yönden detaylı bir şekilde ele alınmalıdır. Bu divanın detaylı bir şekilde incelenmesiyle hem şairin şiir yeteneği daha net bir şekilde ortaya konacak hem de alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahfeş el-Evsat, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mucâşî el-Belhî. *Kitâbu'l-Kavâfi*. Thk. Ahmed Râtîb en-Neffâh. Beyrut: Dâru'l-Emâne, 1974.
- Almarzook, Sabah Nuri - Abu-Sauarab, Muhammed Mustafa. *Halil Mutran*. Kuveyt: Müessesetu Hâize, 2010.
- Atîk, Abdulazîz. *İlmu'l-Me'ani*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 2009.
- Atik, Abdulaziz. *İlmu'l-'Arûz ve'l-Kâfiye*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1987.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- Bulut, Ali. *Belâgat*. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *Kitâbu 'Arûzi'l-Varaka*. Thk. Muhammed el-'Alemî. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1984.
- Cündî, Edhem. *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*. Dımaşk: Matba'atu'l-İttihâd, 1958.
- Çetin, Nihat M. "Arûz". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991.
- Çetin, Nihat M. "Bahir". *TDV İslam Ansiklopedisi*. IV: 484-486. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991.
- Çetin, Nihat M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.
- Ekinci, İsmail. *Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri*. Ankara: İksad Publications, 2020.
- Enîs, İbrahim. *Mûsîka 'ş-Şi'r*. 2. Baskı. Kahire: Mektebetu'l-Anglo el-Mısıriyye, 1952.
- Fâhûrî, Hannâ. *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Matba'atu Bolisiyye, 1953.
- el-Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrrahman el-Ferahîdî. *Kitâbu'l-'Ayn*. Thk. Abdulhamit Hazrâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003.
- İbâd, Ebulkâsım İsmail b. *Kitâbu'l-İkna' fi'l-'Arûz ve Tehrîcu'l-Kavâfi*. Thk. İbrahim b. Muhammed Ahmed el-Edkâvî. Kahire: Matba'atu't-Tedâmin, 1984.
- Kâtip Çelebî, Mustafa b. Abdullah. *Keşfu'z-Zunûn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1941.
- Kazvîni, Celaleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hâtib. *el-İzah fî 'Ulûmi'l-Belâğa*. 2. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2009.
- Kehhale, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-Müellifîn*. Dımaşk: Müessesetu'r-Risâle, 1907.
- Mutrân, Halîl. *Erâcîz ile 'ş-Şebâb fî Ahdesi Vesâ'ili'n-Necâh mine'l-Ahlâk ve'l-Âdâb*. Harîsa: Mektebetu Lisânu'l-'Arab, 1951.
- Özdemir, Yılmaz. "Halîl Mutrân". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ek-1: 521-522. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2016.
- Sekkâki, Ebu Yâkub Yusuf b. Muhammed b. Ali. *Miftahu'l-'Ulûm*. Thk. Abdulhumeyd Hindâvî, 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2011.
- Tebrîzî, Hatib. *Kâfi fi'l-'Arûz ve'l-Kavâfi*. Thk. Hasan Abdullah. Kahire: Mektebetu Hancî, 1994.

- Topuzoğlu, Tefvik Rüştü. “Recez”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXXIV: 509-510. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007.
- Yalar, Mehmet. “Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği”. *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi* 17/1 (2008): 47-66.
- Zirikli, Hayreddin. *el-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002.